

Gondolatkísérlet forradalommal

POTOZKY LÁSZLÓ: ÉGÉSTERMÉK

Potozky László 2017 végén megjelent második regénye, az *Égéstermék* egy jól körülhatárolható tendenciát követ, illeszkedik az elmúlt években megjelent azon kötetek sorába, amelyek negatív jövőképet rögzítenek a társadalom drámai hanyatlásán keresztül. Potozky politikai disztópiája egy rövid időn belül eszkalálódó, véres forradalom vízióját láttatja egy fiktív, de evidens referenciákkal bíró, így könnyedén azonosítható kelet-európai országban. Sok helyen elsősorban generációs regényként hivatkoznak rá, hiszen a revolúció a 2010-es évek fiataljainak társadalmi és közéleti felelősségvállalásából ered.

A Horváth Tamás által tervezett, a Magvetőtől megszokott módon ízléses borító azt a tömör és súlyos atmoszférát sugallja, amelyet egy ilyen téma természetesen megkíván. A közterek tisztántartását szolgáló, egyszerű seprűből harceszköz válik, a megtisztítás fogalmát ideológiai célokhoz rendelve, míg a szablyszerűsége száradt vér képe jelöli a lázadás fizikai következményeit: így fordul át lélektanilag a tüntetés forradalommá. A címet a metaforikus szerkezet szempontjából frappánsnak találom, nem túlságosan magától értetődő vagy direkt, és lehetőséget ad a továbbgondolásra. Az égéshez három alapfeltétel együttes megléte szükséges: az éghető anyagé, az égést biztosító közegé, valamint az anyag gyulladási hőmérsékletét elérő hőé. Az égéstermék – amely az eredmény referenciája – kétféle lehet attól függően, hogy tartalmaz-e további éghető elemeket: tökéletes és tökéletlen. A cím tehát absztrakt szinten magába sűríti egy forradalom szerkezetét, illetve annak lehetőségeit is.

Mindez egy különlegesnek mondható perspektíván keresztül reprezentálódik, ahogy a fülszöveg írja: „alulnézetből látjuk, hogyan válik egy kívülálló a népfelkelés részévé”. Nem feltétlenül unikális az ötlet, hogy a nagyszabású, történelmi pillanatokat egy kvázi neutrális nézőpontból követjük végig a dolgok sűrűjében közvetlenül résztvevő, aktív személy szemszögének aktiválása helyett – részben például Ménes Attila *Folyosó a boldra* című regénye is hasonló ebből a szempontból. Az írói döntés logikus: a kívülálló pozíciója szükséges az események objektívebb, elemelkedett láttatása végett, hiszen egy szenvedélyesebb attitűdöt képviselő szereplő nézőpontja talán fontos körülmények kizáródását eredményezné. A regény elbeszélőjének neve nem derül ki, egyedül anyja szólítja meg a repetitív „Küncsöm” beceneven, de ez sem egyedül, hiszen testvérehez ugyanúgy kötődik. Többnyire rezignált és szorongó, szótlan karakter, aki nem kommunikál megfelelően a környezetével, nem artikulálja saját véleményét, azonban visszaemlékezései mintegy illusztrálják az olvasó számára bezárkózásának, frusztráltságának indikátoraként ható eseményeket. Múltjából kiragad egy-egy kardinálisnak ítélt gyerekkori emléket, amelyek párhuzamosan tűnnek fel az utcai eseményekkel, így a könyv a társadalom számára fordulópontot jelentő rendszerváltást összezsírosítja egy egyéni sorssal. Barátnője, Nikka szenvedélyes és hangos forradalmár, a kettejük közt feszülő erős ellentét, valamint kapcsolatuk dinamikáján keresztül reprezentálódik a felkelés. A forradalom teljesen mást jelent egyikük és másikuk számára,

ahogy a Konrádon az ő csapatukhoz csatlakozó „szkinhedeknek” is. Bár különböző társadalmi rétegeket vonultat fel a könyv, a fronton egyetlen kormányellenes brigáddá olvadnak össze – ez az erősen didaktikusnak ható tanulságszerű tétel azonban szerencsésen megsemmisül a forradalmárok társaságán belül fokozatosan növekvő ellentét és agresszió által. A szembenállás elsősorban a felelősségvállalás kétféle módjából eredhet: a regény hangsúlyozza a társadalmi hasznosság két különböző oldalát. Egyfelől színen vannak a „bölcsesek”, akik szervezőerőként lépnek fel, folyamatosan analizálják és reflektálják a kialakult helyzetet – stratégiák, akik a szellemi ellenállást, a morális erő kifejtést képviselik. Mellettük lépnek fel a szélsőjobb oldali érzésű, nácinak mondott „szkinhedek”, akik a fizikai erő általi demonstrációban hisznek, vállalják a testi összecsapást, sőt, keresik azt, tehát szerepvállalásuk konkrét tettekben mutatkozik meg.

A humán értelmiségi réteg társadalmi hasznosságának megkérdőjelezése aktuális problémáról referál. A kortárs irodalom reflexívnek mondható abból a szempontból, hogy az érzékeny, kevésbé pragmatikus, idealista entellektüel karakterén keresztül rendszeresen rámutat: a fiatalabb generációk körében egyre inkább tapasztalható a humán értelmiségi fokozódó társadalmi elszeparáltsága. Potozky könyve azonban ezt sokkal erőteljesebben teszi meg, amennyiben ironizálja és túlrázza a romkocsmákban üldögélő, filozófiából táplálkozó „bölcsezeti létmódot”. Kissé maliciózus módon bár, de rajtuk keresztül illusztrálja a kritikai gondolkodás fontosságát, a felismerés és megértés jelentőségét, és azt, hogy ennek valóban van társadalmi értéke, még akkor is, ha közvetetten mutatkozik meg. A regény egy olyan kiélezett, feszült helyzetet teremt, amely a társadalmi értékrend szinte laboratóriumi vizsgálatát teszi lehetővé, és ebben egy arra vonatkozó kritikai hang is érvényre jut, hogy voltaképpen merre lenne érdemes elmozdulni. A főhős e tekintetben is neutrális pozíciót foglal el, ő ugyanolyan kívülálló szemlélője és megtapasztalója mindennek, akár az olvasó. Valójában kezdettől fogva megtestesíti az egyszerű ember karakterét, akinek nincsenek nagy elvárásai, elfogadja, ami neki jut, végzi a dolgát, bármi legyen is az. Számára a forradalom jó darabig szinte közömbös, s később sem nyit nagyobb perspektívát, nem igazán érdeklik az összefüggések, félelmei abszolút mértékben személyesek. Retteg, de elsősorban önmagát és a családját félti, míg Nikkát a nemzet jövőjének sorsa mozgatja, saját igényeiről nem vesz tudomást. A fiúban intenzív kötődés alakul ki a heves lány iránt, akitől retteg elszakadni; tulajdonképpen végig kizárólag miatta vesz részt a harcokban.

Az antihős-koncepció – bár funkcionális – mégsem tűnik minden szempontból ideális döntésnek: az átható nemtörődöm-attitűd minden aktivitást szükségszerűen ironizál, ami érdekes látószöveget nyit meg, ugyanakkor túlon túl súlytalanná, tétnélkülivé teszi az eseményeket. Természetesen nem a pátoszos felhang volna a cél, de a kívülállás zavarba ejtő lehet, nemcsak az ellenállókati teszi képlékennyé, hanem az egész háborút feloldja valamelyest. A hiábavalóság tapasztalata persze nagyon is aktuális létélménynek mondható, és a könyv erénye, hogy ezt színre viszi a politika relációjában. Emellett a „valakiével” szemben kirajzolódik a „senki” profilja, ami tipikusan az új század emberének holisztikus lenyomata. A konkrét tettek képviselnek értéket, ezek alapján formálódik az identitás, a nyelv csupán narráció –

semmi sem mutatja ezt annál jobban, mint hogy az elmélet emberei, bölcsészek a lándzsás élharcosok. „Felkerült egy kép a Facebookra, hiába csinálták drónnal, még a parlament se látszik rajta jóformán, annyira bejelölték magukat, nincsenek fejek, esernyők se, csak rengeteg név.” Ha valaki jelen van, az nevet kap – talán ez is az oka, hogy az elbeszélő mindvégig névtelen marad. Ő csupán közvetíti, amit lát és tapasztal. Felmerülhetne, hogy ez afféle krónikás szerep, de valójában annak sem tesz eleget, mert egyáltalán nem törekszik az események hiteles rögzítésére, sokkal inkább lekötik személyes, hétköznapi problémái. Ennek a figurának tulajdonképpen alig van köze ahhoz a lázadáshoz, amelyet környezete intenzíven átél.

A forradalom a köztudatban egyé vált bizonyos nevekkkel és gesztusokkal, az önfeláldozással, a dicsőséggel és a hősiességgel; a szóra jellegzetes és élénk asszociatív képek tolnak az elmébe. Jelen kötet azonban újrakonstruálja ezt a fogalomkört. „A forradalommal az a baj, hogy unalmas. Végtelenül sok benne az ácsorgás, a semmittevés, az emberek kínlódnak, azt se tudják, mit csináljanak.” Egy másik oldala mutatkozik meg a lázadásnak, amely hangsúlyosabban passzív, abban az értelemben, hogy az ellenállók türelmét és kitartását teszik elsősorban próbára. Az idő fontosabb tényezővé válik bárminél, hiszen a forradalom sikeressége azon múlik, hogy meddig képesek kitarítani a felépített barikádok mögött. A kormány is kívár, annak reményében, hogy az utolsó kis csapat is felszívódik a nyirkos, hideg éjjelek alatt. És valóban: a kezdeti eufóriát, amelyben egyesül a különböző emberek vágyálma egy jobb világról, meglepő gyorsasággal követi a széthúzás, az egyéni érdekek feltörése, és a kezdetben egységes cél széttöredezik.

Az a létállapot, amelyet a regény megjelenít, a legkevésbé írható le az intimitás fogalmával, hiszen annak szükséges feltétele az ismerősség, kiszámíthatóság, biztonság, tehát az otthonosság érzése. Az intimitást az azonosság formái hozzák létre, és fő komponense az érzelmi kötődés. A forradalom minden szempontból hátrahelyez, de a regény erényének érzem, hogy ebben az esetben főként az intimitás hiánya felől nézve, a főszereplő perspektívájából válik azzá. A fiatal férfi kívülállósága olvasható azon szükség alapján, hogy valakihez vagy valamihez képes legyen kötődni: ez látszik Nikkához fűződő ragaszkodásában is. Nem szerelmi történetről van szó, sokkal inkább arról, hogy a fiú egy tőle teljesen idegen szerepet vállal, részesévé válik egy forradalomnak, hogy tartozhasson valakihez, legyen egy név, amellyel elaludhat és felkelhet. A fiú családja nem képes olyan bensőséges háttérrel biztosítani, ami védhet az egzisztenciális szétmorzsolódástól – erről az emlékek formájában is tájékozódik az olvasó. Az aktuális helyzetet folyamatba ágyazzák a múltbéli jelenetek, a szöveg lassanként kontextusba helyezi azt az idegenséget, ami a két testvér, valamint az anya viszonyát jellemzi. Olyan idegenség ez, amely mögött elevenek még a családi kapcsolatok, de mélyen át van itatva lemondással is. A férfi félti az öccsét, aki rohamrendőrként minden egyes utcai összecsapás alkalmával életveszélynek van kitéve, de az, hogy a harcban ellentétes oldalon állnak, talán szimbolikus: két külön világról van szó, amelyek között nincs sem megértés, sem átjárás. A megjelenő kapcsolatokat főként az agresszió hatja át, ami eleve ellehetetleníti bármiféle intimitás létrejöttét. Ennek az érzésvilágnak számos formája vonul fel a regényben, az elfojtott dühtől az explicit erőszakig – mindebben szintén a szöveg erejét látom, mert nagyon pontosan ábrázolja az ilyen típusú

határhelyzet lélektanát. Nikka fellépése is határozottan agresszívnek tűnik, habár kizárólag a jó ügy érdekei lebegnek a szeme előtt.

Érdekesnek tartom az *áldozatiság* kérdéskörét, hiszen a forradalom struktúrájában szükségszerűen benne rejlik valamiféle érték, amely feláldozandó a cél érdekében. Nem pusztán az emberélet képviselheti ezt, a regény épp arra világít rá nagyszerűen, hogy mit követel meg még ezen túlmenően egy efféle küzdelem. A címbeli metaforára visszautalva: mivel kell a tüzet táplálni, hogy kitartson? Egyfelől ilyen lehet az intimitás is: a fiatalok közti alapvető vonzalom nem fejlődhet tovább, a front felzabálja annak lehetőségét. A szöveg nem rejti el, mindvégig a szemünk előtt tartja az áldozatokat, de nem reflektált, nem lényegi kérdés az, hogy minek kellett elvesznie. A brutalitás nem közvetlen módon eszköze a regénynek, a felkelők számára semmi sem tragédiaként hat igazán, hétköznapi érzékenységüket elvesztik, érthető módon megváltozik a prioritási skála: minden egy másik értelmi rendszerbe helyeződik át a forradalom neve alatt. A front transzformálja a résztvevőket, de ez szükségszerűen lemondással jár. Nagyon finoman kidolgozott az, hogy ezek a többnyire absztrakt értékek hogyan alakulnak át – mindez pedig egyetlen elbeszélő perspektíváján keresztül valósul meg, ami azért is különösen nagy teljesítmény, mert ez az elbeszélő nem kifejezetten analitikus alkat, nem elemzi a környezetét, ritkán referál külön az észlelt viselkedésmintákról. Fontos megfigyelései vannak, amelyek intelligenciájáról, érzékenységéről tanúskodnak, de ezeket nyelvi szinten soha nem helyezi ok-okozati összefüggésbe egymással. „Nikka kezét figyelem, a hüvelykujja oldalán kapargatja a bőrt, száraz és repedezett, ezt csinálja, ha izgul, észre se veszi, hogy mindjárt vérzik, a telefonjáról magyarázza, hogy merre hajtsak...” A szöveg hasonló jeleket hagy rendre hátra, amelyek lassanként komplex lenyomatokká állnak össze.

A regény nyelve egyszerű, letisztult, szinte fakó. Folyamatosan az észlelések, a látottak, átéltek rögzítése viszi előre a szöveget, mintha az elbeszélő nem fektetne munkát abba, hogy bármit összefüggőbbé tegyen a tapasztalataiból. Mindvégig érzékelhető a nagyfokú távolságtartás, de az nehezen eldönthető, hogy ez egy introvertált világ elzárása az események sodrása elől, vagy a létrehozott nyelv sajátja, és az olvasó felé „szűrt” az információáramlás. A szereplő jelleméből fakad, vagy valamiféle elbeszéléstechnikai döntés, ami voltaképpen a forradalomról igyekszik többet mondani?

Az absztrakció kerülése végett a nyelv képszerűen működik, intenzív látványokat fest, határozott kontúrvonalakkal megrajzolt képeket hoz létre a szöveg, de anélkül, hogy figyelne az apróbb részletekre. Talán nem is volna hiteles, ha valaki hosszabb elmélkedésbe kezdene két halálfélelem között, ugyanakkor a világból való végleges kiábrándulás sem termékeny talaja a nyelvi leleménynek, hiszen az apátia az egyszerűsége törekszik, s a nyelv lassan kiszárad. Van, hogy már csak a képekre marad idő: ők dolgoznak helyettünk.

Generációs regényt írni nehéz, bár ez talán sosem eredendő cél, inkább utólagos pecsét a borítón. Úgy gondolom, hogy e műfaji megnevezés kötelező előfeltévései nélkül Potozky László regénye igazán ígéretes kötetként olvasható. Talán nem a legalaposabban kidolgozott szöveg, de ennek ellenére izgalmas irányokban tapogatózik, és képes arra, hogy újat mutasson. A szerző előző kötetéhez, az *Éles-*

hez képest új, csiszoltabb hangról van szó, ennek tükrében izgatottan lehet várni a továbbiakat az életművel kapcsolatban. (*Magvető*)

PINTÉR DÓRA

Ipiapacs egy, kettő, három...

JELLEN! KORTÁRS IFJÚSÁGI NOVELLÁK; 2050 – IFJÚSÁGI NOVELLÁK A JÖVŐRŐL

Utazáskor valahogy mindig elmozdulnak bennünk a hangsúlyok. Az újonnan megismert tájak, emberek és közösségek mellett önmagunkról is újabb és újabb dolgokat tudunk meg. Így valójában nemcsak a szuvenírként vagy a trófeaként begyűjtött tárgyak révén vagy az új élmények, ismeretek és kapcsolatok által válunk gazdagabbá, hanem azon keresztül, hogy ilyenkor valamennyire mindannyiszor kénytelenek vagyunk újra/átgondolni a világról és az önmagunkról kialakított korábbi nézeteinket.

Egy ilyen emlékezetes utazást biztosít olvasói számára a 2016-ban a Móra Könyvkiadó és a József Attila Kör közös gondozásában *Jellen!* címmel megjelent – ifjúsági kategóriában az Év Gyerekkönyve díját is elnyerő – kortárs ifjúsági novelláskötet. Napjaink különös, máskor pedig nagyon is megszokott helyeinek zegzugait járja be a kamaszok és családjaik, illetve a fiatal felnőttek hétköznapjait, problémáit bemutató tizenhét novella. A szövegek a 2015-ben *Jellen!* jellegével meghirdetett ifjúsági novellaíró pályázat nyertes és beválogatott műveiből, illetve felkért szerzők alkotásaiból áll. Együtt olvashatjuk tehát a pályázat első három helyezettjének (Nagy Ildikó Noémi, Molnár T. Eszter és Falussy Móric) írásait Acsai Roland, Béres Tamás, Garaczi Zoltán, Gáspár-Singer Anna, Magyar-Nagy Mariann, Majoros Nóra, Sulyok Rozi, Véssey Miklós, Bencsik Orsolya, Dragomán György, Kalapos Éva Veronika, Krusovszky Dénes, Mán-Várhegyi Réka és Potozky László műveivel.

A kötetben felismerhetünk már korábban megjelent szövegeket is, ilyen többek között Dragomán György *Máglya* című regényéből beemelt részlet, Krusovszky Dénes *A fiúk országa* című kötetének azonos című elbeszélése vagy Mán-Várhegyi Réka *Boldogtalanság az Auróra-telepen* című novelláskötetének nyitó darabja. A *Jellen!* írásai közötti kapcsolódási pontok e beemelt szövegek révén is bővülnek, hiszen különleges színfoltot teremt például a mágikus szemléletmódot idéző rituálé, ahogy az osztályteremben a kamasz lány a levegőbe szórt por segítségével keresi az eltűnt/ellopott hajgumit, és szintén fontos és egyben megrendítő egy fiatal férfi szemszögén keresztül szembesülni a felidézett kamaszkori abortusszal. Ennek a keresésnek és múltidézésnek a lendülete ragadható meg a *Jellen!* több novellájában is. Kamaszok és fiatalok a családjaik, otthonaik és kapcsolataik szétesése közben, vagy meglepetésekkel teli találkozásokat felelevenítő drámai pillanatok és fordulatok közepette keresik azt, ami az övék: a helyüket, a biztonságot, az otthon(ost) az otthontalanságban, a valamilyen biztos pontot az idegenségben. Máshol éppen a különbözőségüknek és egyediségüknek jegyeit, ami kísérik a főszereplőket az őket körülvevő megszokott, de már-már szorongató „otthonosságból”. Ez